

ROCZNIK TOMISTYCZNY
12 (2023) 1

ROCZNIK TOMISTYCZNY

12 (2023) 1

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHES JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY

12 (2023) 1

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzuski (sekretarz / secretary), Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Natalia Herold (internet), Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Michał Zembrzuski, Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Janusz Węgrzecki, Antoni B. Stępień, Arkady Rzegocki, Jerzy Nitychoruk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Piotr Jaroszyński, Pavol Dancák, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam.

RECENZENCI / REVIEWERS

Marcin Trepczyński, Antoni B. Stępień, Marek Prokop, Tomasz Pawlikowski, Mikołaj Krasnodębski, Marcin Karas, Andrzej Jonkisz, Piotr Jaroszyński, Grzegorz Hołub, Paul J. Cornish, Imelda Chłodna-Błach, Marcin Bukała, Henryk Anzulewicz.

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Ewa A. Pichola, Joanna Pyłat, Magdalena Płotka (j. angielski), Christel Martin, Iwona Bartnicka (j. francuski), Adam M. Filipowicz, Michał Zembrzuski (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Małgorzata Biegańska-Bartosiak

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2023

ISSN 2300-1976

Unikalny numer identyfikacyjny – 493506

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2

05-806 Komorów POLSKA

www.roczniktomistyczny.pl

e-mail: redakcja@roczniktomistyczny.pl

**Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego**

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Druk i oprawa: Sowa Sp. z o.o., ul. Raszyńska 13, 05-500 Piaseczno
www.sowadruk.pl

Spis treści

Od Redakcji (Michał Zembrzuski)	9
Miejsce filozofii w zespole nauk Z Antonim B. Stępnem rozmawia Artur Andrzejuk.....	11

Rozprawy i artykuły

Artur Andrzejuk Teologia Tomasza z Akwinu. Specyfika głównych zagadnień	17
Marcin Karas Middle Ages and Renaissance Reconciled in the Philosophical Thought of Nicolaus Copernicus.....	31
Izabella Andrzejuk Konstanty Michalski (1879-1947) and His Philosophy of History	47
Agnieszka Gonddek Tomaszowa koncepcja miłości w ujęciu ojca Feliksa Wojciecha Bednarskiego OP.....	63
Michał Zembrzuski Tomaszowe rozumienie wiary jako aktu intelektu i kwestia intelektualności treści wiary (<i>intellectus fidei</i>).....	87
Paweł Lesiński, Małgorzata Łuszczzyńska Dobro wspólne w refleksji św. Tomasza z Akwinu a społeczne związanie własności prywatnej w art. 14 ust. 2 niemieckiej ustawy zasadniczej.....	107
Magdalena Płotka Afektywna droga do Boga w ujęciu Bonawentury	127
Tomasz Ł. Stanowski Wątki tomistyczne w filozofii Józefa Gołuchowskiego	139
Izabella Andrzejuk Zagadnienie wychowania w antropologii Konstantego Michalskiego	159
Anton Adam Miejsce filozofii w teologii Wincentego Granata.....	171
Bożena Listkowska Etyka komunikacji w miłości. Studium przypadku bohaterów <i>Ciemnej nocy miłości</i> Mieczysława Gogacza	191
Marian Szymonik Filozofia jako nauka kontemplująca i wyjaśniająca byt – znaczenie tomizmu w wyjaśnianiu faktu religii.....	205
Tomasz Pawlikowski Identyfikacja pryncypiów i separacja metafizyczna w procesie poznania bytu jako bytu	233
Michał Ziółkowski Substancje oddzielone i postczłowiek. Próba konfrontacji myśli Akwinaty z doktryną współczesnego transhumanizmu	249
Artur Andrzejuk Thomistic Theory of Personal Relations	267

Edycje i tłumaczenia

Paweł Borkowski Encyklika <i>Rerum omnium perturbationem</i> Piusa XI – wstęp do przekładu.....	279
Ojciec święty Pius XI Encyklika <i>Rerum omnium perturbationem</i>	283

Sprawozdania i recenzje

Natalia Herold Sprawozdanie z działalności Naukowego Towarzystwa Tomistycznego w roku akademickim 2022/2023	297
Michał Zembrzuski Sprawozdanie z Sympozjum Tomistycznego w Łomży 8 marca 2023	303
Tomasz Ł. Stanowski <i>Semper vivus</i> . Filozofia Józefa Gołuchowskiego z okresu wileńskiego w artykułach litewskiej badaczki Rūty Marij Vabalaitė	307
Karolina Sienkiewicz Filozofia w szkole: wczoraj, dziś, jutro. Recenzja: Agnieszka Gondek, <i>Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej, Warszawa 2022</i>	319
Artur Andrzejuk Uwagi o bycie i istnieniu. Na marginesie przekładu książki Étienne Gilsona <i>Constantes philosophiques de l'être</i> . Recenzja: Étienne Gilson, <i>Filozoficzne stałe bytu</i> , tłum. M. Morek, Warszawa 2022.	325
Maciej Nowak Recenzja: Michał Chaberek, <i>Święty Tomasz z Akwinu a ewolucja</i> , Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty 2019	337
Konstanty Milancej Recenzja: Piotr Moskal, <i>Metafizyka dla studentów teologii</i> , Wydawnictwo Bernardinum, Pelplin 2022	347
Jan Pociąg Recenzja: Marcin Karas, <i>Filozofia i kultura w czasach przełomu. Studia i materiały z badań historyzoficznych</i> , Kraków 2023	349

Polemiki i dyskusje

Peter A. Redpath Small Mistakes in the Beginning: Stanley L. Jaki: Arch-Defender of Christian Civilization of Freedom, and Somewhat Unwitting Obstacle to It?: An American/ Gilsonian Perspective	357
Nota o Autorach.....	365

Table of Contents

Editorial (Michał Zembrzuski).....	9
The place of philosophy among other sciences Artur Andrzejuk's interview with Antoni B. Stępień.....	11

Dissertations and articles

Artur Andrzejuk Theology of Thomas Aquinas. Characteristics of Main Issues.....	17
Marcin Karas Middle Ages and Renaissance Reconciled in the Philosophical Thought of Nicolaus Copernicus.....	31
Izabella Andrzejuk Konstanty Michalski (1879-1947) and His Philosophy of History.....	47
Agnieszka Gondek Thomas's Concept of Love from the Perspective of Father Feliks Wojciech Bednarski OP.....	63
Michał Zembrzuski The Faith as an Act of the Intellect and the Issue of the Intellectuality of the Content of Faith (<i>intellectus fidei</i>) in Thomas Aquinas's Thought.....	87
Paweł Lesiński, Małgorzata Łuszczynska The Thomas Aquinas's idea of common good in relation with private property's social obligation in the art. 14 p. 2 of German basic law.....	107
Magdalena Płotka The affective path to God according to Bonaventure.....	127
Tomasz Ł. Stanowski Thomistic threads in the philosophy of Joseph Goluchowski.....	139
Izabella Andrzejuk The problem of upbringing in anthropology of Konstanty Michalski.....	159
Anton Adam Place of Philosophy in Theology of Wincenty Granat.....	171
Bożena Listkowska The Ethics of Communication in Love. A Case Study of the Characters of Mieczysław Gogacz's <i>Dark Night of Love</i>	191
Marian Szymonik Philosophy as a science that contemplates and explains the ens – the importance of thomism in explaining the fact of religion.....	205
Tomasz Pawlikowski Identification of Principles and the Metaphysical Separation in the Cognition of Being.....	233
Michał Ziółkowski Separate Substances and the Post-Human. An Attempt to Confront Aquinas' Thought with the Doctrine of Contemporary Transhumanism.....	249
Artur Andrzejuk Thomistic Theory of Personal Relations.....	267

Editions and Translations

Paweł Borkowski Encyclical of Pius XI <i>Rerum omnium perturbationem</i> – introduction to translation.....	279
Holy Father Pius XI Encyclical <i>Rerum omnium perturbationem</i>	283

Reports and Reviews

Natalia Herold Report on the activities of the Scientific Thomistic Society in the academic year 2022/2023	297
Michał Zembrzuski Report from the Thomistic Symposium in Łomża on March 8, 2023	303
Tomasz Ł. Stanowski <i>Semper vivus</i> . The philosophy of Joseph Goluchowski from the Vilnius period in the articles of the Lithuanian researcher Rūta Marija Vabalaitė.....	307
Karolina Sienkiewicz Philosophy at school: yesterday, today, tomorrow Review: Agnieszka Gondek, <i>Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej</i> , Warszawa 2022	319
Artur Andrzejuk Notes on being and existence. On the margin of the translation of Étienne Gilson's book <i>Constantes philosophiques de l'être</i> . Review: Étienne Gilson, <i>Filozoficzne stałe bytu</i> , trans. M. Morek, Warszawa 2022.....	325
Maciej Nowak Review: Michał Chaberek, <i>Święty Tomasz z Akwinu a ewolucja</i> , Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty 2019	337
Konstanty Milancej Review: Piotr Moskal, <i>Metafizyka dla studentów teologii</i> , Wydawnictwo Bernardinum, Pelplin 2022	347
Jan Pociąg Review: Marcin Karas, <i>Filozofia i kultura w czasach przełomu. Studia i materiały z badań historyzoficznych</i> , Kraków 2023	349

Controversy and discussions

Peter A. Redpath Small Mistakes in the Beginning: Stanley L. Jaki: Arch-Defender of Christian Civilization of Freedom, and Somewhat Unwitting Obstacle to It?: An American/ Gilsonian Perspective	357
Note about authors.....	365

Thomistic Theory of Personal Relations

Keywords: Mieczysław Gogacz, Thomas Aquinas, theory of personal relations, faith, humanism

0. Introduction

Formulation of the theory of personal relations- including the very phrase “personal relations”- is the unquestioned legacy of Mieczysław Gogacz, the founder of Consistent Thomism. This theory is a typical example of philosophical consequences drawn from the views of Aquinas, even though Thomas himself employs the term “personal relation” occasionally only, and nowhere further he provides its wider explanation. The topic of relations in general, especially personal relations, became the subject of deeper studies by stu-

dents of Gogacz. It is them who – even when vividly questioning some ideas of their teacher – continue the fundamental insights of the founder of Consistent Thomism. Therefore, for the purpose of this presentation, we are limited here to the introduction of the theory of personal relations by the Professor.

Gogacz himself claimed that an inspiration for the theory of personal relations derives from Martin Buber’s work (*Ja i Ty*). When studying the first formula of the above theory (in a book: *Wokół problemu osoby*) one cannot escape

Professor Artur Andrzejuk, professor at the Cardinal Stefan Wyszyński University, where he is the head of the Faculty of the History of Philosophy. President of the Scientific Thomistic Society (Naukowe Towarzystwo Tomistyczne), Editor-in-Chief of the “Thomistic Yearbook”.

the impression that the foundation of the theory of personal relations can be found to some extent, in the views of Mieczysław Krąpiec on the relative character of some transcendentals which serve the fundament for the real unity of the world. The final formula of Gogacz's theory of personal relations is found in his *Elementarz metafizyki* and in the book published two years prior to it, titled *Człowiek i jego relacje*. In further publications, there are following proposals for implementing the theory of personal relations in practice such as ethics (*Wprowadzenie do etyki chronienia osób*), pedagogy (*Osoba celem pedagogiki*) and even politics (*Mądrość buduje państwo*). Much earlier, on the basis of the aforementioned theory, the Professor built his theological approaches (*Filozoficzne aspekty mistyki, Modlitwa i mistyka*).

Further steps in the development of the theory of personal relations are remarks and commentaries developed by Gogacz's students who continue his thought. Many of them attempted to apply this theory in many more specific or even practical domains: Jakub Wójcik in pedagogy of family, Krzysztof Woj-

cieszek in prevention, Artur Andrzejuk in ethics, Krzysztof Kalka in school pedagogy. Some of them – such as Wójcik and Andrzejuk – added their own thought to Gogacz's formulas. Ryszard Kalka and Władysław Kubiak developed metaphysical aspects of the theory and expressed numerous varied doubts.

Professor Gogacz, like everyone else who addressed questions on a topic of personal relations, worked on the source texts of Thomas Aquinas. Although it is omitted in this paper, it is necessary to remind that the greatest autonomous text regarding this topic is *Questiones disputate de caritate*. Their main concern is love between man and God. In *Summa Theologiae*, there is – rather short and scattered in its various parts – an overall conception of love, faith and hope. Hence, God's love is shown by Thomas in the question *De amore Dei* (I,20), theory of feelings is included in *Treatise on emotions* (I-II,22-48), and finally there is *Treatise on love* (II-II, 23-44) which principally explores rational love – *dilectio*, while separate treatises are dedicated to faith (II-II, 1-6) and hope (II-II,17-22).

I. Theory of personal relations and philosophical topics inferred by Mieczysław Gogacz

In a particular being, personal relations are built in the manifestation of its existence and are the most primary, the most initial, the most natural interper-

sonal reference, such as the most primary and initial is existence in beings. There are three personal relations: love, faith and hope.

1.1. Personal relations of love

Love – as Gogacz says – builds upon the existential property of reality and is, like

reality, primary and a datum point with regard to other existential relations. It

is a “benevolent coexistence of persons” (*Elementarz*, 103). Love is described in terms of the results it causes in persons. Hence, we speak of an encounter in the fact of their reality: mutual affinity, mutual benevolence, acceptance, mutual appropriateness, and openness.

M. Gogacz enumerates – following St. Thomas – various kinds of love.

1) *Connaturalitas (complacentia)*.

Its nature is complacency (*complacentia*), which brings about acceptance, and hence, an attitude of kindness. This kind of love is brought about by the characteristics present in two beings, which is the adequacy of existence and the fact that both of them are persons. This relation is of connatural character (*connaturalitas*).

2) *Concupiscibilitas (concupiscentia)*.

This kind of love in a specific mode, also through emotions, encompasses the body of man. Its deep motive is beauty which exactly causes delight, adoration, tenderness (affection), sometimes jealousy, and even anger. Although this kind of love is richer by sensual good, it still this good considered only as good for us (*quo ad nos*), what we call desire (*concupiscentia*).

3) *Dilectio*

Dilectio is full personal love. In this love, we encompass, through intellect, the entire person, along with his understandings and deci-

sions. In the act of willing goodness, we will that what the beloved person wills. Personal love has several levels.

a) Friendship (*amicitia*) is full gratitude, faithfulness (that is persistence of love) and full trust. It does not cause anxiety or fear. It is expressed by complete mutuality.

b) Love which does not expect mutuality (*caritas*). Its shape is selflessness, full care, and protection of our own well-being. It has a forgiving, discrete, sacrificial character. This love occurs as the theme of St. Paul’s Hymn of Love (1 Kor 13), says Gogacz.

c) Love related to sorrow (*amor*) is grounded in constant longing for the presence of the beloved person. Absence causes longing accompanied by sorrow. In this, we find a typical human love. And this love is a simple love of man to God. Gogacz is convinced that this kind of love is described in Song of Songs.

d) Love of God to man (*agape*) is characterized – according to Christian Revelation – by absolute selflessness. It is a specific union of friendship and *caritas*. The Psalms show more intelligible explanation of this love.

1.2. Personal relations of faith and hope

Faith is a relation which builds upon the property of truth. Thus, it is a mutual

openness of persons and trust. It cannot be identified with cognition and knowl-

edge. In the subjective approach, that is with regard to ourselves, faith is a confident and open attitude toward the other person. In the objective sense, it is an openness to everything that the other person brings into this relation.

In the relation of faith, concerning God, faith is a supernatural, proper to God, mode of giving Himself to ourselves. In the subjective sense, it is confidence in God, His veracity, is what concerns God himself. Hence, in this

aspect, the acceptance of the revealed truth is included (Cf. *Rola wiary w życiu chrześcijanina*).

Hope is subjected in person by goodness as the manifestation of his existence. Thus, hope is everything that brings about goodness. It arises from the expectation that a person, an object of our faith and love, will reciprocate and protect the relation (*Elementarz*, 108, *Człowiek*, 15).

1.3. Issues of humanism and religion

Personal relations are the most fundamental mutual references of persons. According to the favourite Gogacz's phrase, personal relations are simply a home for the person (Cf. *Kościół moim domem*). This home, when built on references of man with human beings, is humanism. When love, faith and hope relate man with the Divine Persons – we speak of religion.

Humanism and religion, as the fundamental environment of human being, demands care and protection. The primary aim is that man should recog-

nize them as precious. There is a need for education of people on humanism and religion for a proper understanding of human being, the world and God. As for man, to be able to protect the perseverance of personal relations, it is crucial to obtain knowledge on how to proceed. Diverse skills and abilities are then important. The upbringing to humanism and religion is also crucial. It guarantees the process of persistence of man in these references, persistence among persons, deprived of which man dies and perishes.

1.4. Persistence of personal relations as value

Mieczysław Gogacz introduces a new description of value related to the theory of personal relations and formulated on the ground of classical metaphysics: "*quod intellectum et approbatum continuat*" (*Człowiek*, 88).

Recognition of personal relations and the decision to let them persist as end and goal of man related by them with other persons indicates the essential human values: persistence of fundamental per-

sonal relations. Hence, there is a definition: value is the persistence of a result caused in a human being by fundamental relations that connect him with other persons. It occurs when man, on the basis of his understanding and decision, seeks persistence of these relations as the end and goal.

In defining a value as the persistence of the relation of benevolence, openness and trust between persons, we exclude

understanding a value as a value of anything. Thus, we eliminate any random, axiological or even openly ideological basis for defining a value. Let us notice that a value, as such defined, cannot be identified with any (speaking of the language of the philosophy of Aristotle) substance or property. Therefore,

a value is not a man. Personal relations are not values either, not even the greatest among them- love. Value is the process of persistence in love and, what is more, not in love of whatever its object appears, but only of love linking persons with themselves.

2. Remarks and suggestions of Mieczysław Gogacz followers

2.1. Structure of personal relations

According to Gogacz, there are two layers distinguished in the structure of personal relations: the existential and essential (*Tomizm...*, 103). The former layer is indicated by the manifestation of the act of existence, which arises when a relation between two persons takes place. The latter stratum is what these relations contribute to the essence of persons. Kubiak asks whether we may speak of one relation only or two and posits a question on the possibility of change of relation in its essential layer (*Ogólna charakterystyka...*, 64-64).

In his works, Thomas Aquinas left only a general description of the structure of relations. Thus, we need to turn to this description in order to study the structure of personal relations. It seems that Kubiak is right when he says that when there is an absence of an identical order in whichever of its ends, it results in the lack of personal relation. An

example of this kind of relations would be hence: "relation of person" and relations "regarding a person" (*Teoria...*, 90). The former takes place when the subject of relations is a person, and its end is an impersonal being. This type of relation lacks the personal element on the part of existence. We may classify relations of impersonal subject and personal end within the latter type.

There are, however, relations in which subject and end are placed in the same order when both their subject and end are personal beings. Nevertheless, their relation cannot be classified within the frame of personal relations. According to Kubiak, what is decisive for concluding whether a relation is personal and what distinguishes personal relations from other ones is, apart from the subject and end, which are in the same order, the personal character of the essence of the relation.

2.2. Faith as personal relation

When analysing the personal relations of faith and hope, we need to mention the profound meaning of one more

characteristic of these relations, which is that they are responsive (symmetrical or twofold). This statement regards the

classical definition of relation understood as *ordo unius ad aliud*, where one substance is a subject of relation and the other is its end. Active behaviour of the subject of the relation is called *actio*; passive behaviour of its end – *passio*. Each person involved in a personal relation is both its subject and its end; therefore, each person involved experiences both *action* and *passio*. This standpoint allows to analyse deeper the essential stratum of these two personal relations.

The existential property of truth indicates faith as a personal relation. As a return relation, faith is thus a spe-

cific mutual exchange of truth and also its mutual transferring. Hence, the process of transferring truth to someone, an active behaviour in the act of its exchange, is referred to as truthfulness. Truthfulness hence, is the essence of the personal relation of faith considered in its active aspect. Trust is the *conditio* for accepting the truth transferred by someone to us. Trust, hence, is the essence of the personal relations of faith in its passive aspect. Therefore, we may say that truthfulness and trust are the essence or nature of personal relations of hope (*Prawda o dobru*, 247-248).

2.2.1. Union of the personal relation of faith with the categorial relation of cognition

When a relation is grounded in the properties of truth of both involved persons – they are connected with the personal relation of faith. When a relation indicated by the property of truth of some being finds its end in someone else's cognitive powers, for example, in the possible intellect of a human person, we deal with the categorial cognitive relation. It seems, therefore, that the entire relation of cognition in some way belongs to the area of the existential relation of faith. It has a particular meaning in teaching and any process of transferring knowledge; hence, it is rooted in the area and atmosphere of the personal relation of faith.

We can imagine what impediments may a lie, as the opposition of trustfulness, bring about into functioning personal relations. It undermines trust and extinguishes the personal relation of faith. In love of *dilectio*, it makes the friendship- the most partnership shape

of this personal relation- impossible to initiate. Similarly, negative effects are brought about by a lie in love on the affective level. Since emotions are references to imaginations, when they are built on a lie, it means that our feelings are built on false imaginations, such as those regarding the other person. Life, sooner or later, will verify the false imaginations; however, it might be too late from the perspective of results already caused.

Lack of trust inhibits the process of development of personal union, extinguishes partnership, takes advantage of someone's sincerity, and thus puts a strain on the personal relation of faith. Nevertheless, we need to stress that always active is prior to what is passive. Hence, it is truthfulness that makes us deserving of someone's trust, not otherwise: trust rarely makes someone truthful. Moreover, it is much more difficult to regain trust once a priori given (at a

specific credit). All these observations prove the aforementioned dependen-

cy of trust on truthfulness (*Prawda o dobru*, 249-250).

2.3. Hope as personal relation

The personal relation of hope is indicated through the existential property of goodness. It is hence a specific exchange of some good in its essential layer. In its active aspect, the foundation of this exchange is showing goodness, doing goodness (*benefacientia*) as an attitude of wishing goodness for others, which we may refer to as benevolence (*benevolentia*). In its passive aspect, the hope is openness to the goodness brought about by the other person. At the same time, it is a sort of ability to accept a gift. This mutual exchange of good is – as claims Aristotle – the essence of friendship.

According to Gogacz, in a personal relation of hope, our behaviour is included as a relation toward goodness. The behaviour, however, is not solely a categorial relation as, it is rather a personal relation, because I truly attain to the good I hope for. Hence, the conduct – as Gogacz used to say – transfers us from the encounter (categorial relations) to the presence (personal relations), “mainly into the relation of hope, as this relation is subjected in two beings by transcendental property of goodness” (*Elementarz metafizyki*, 91).

2.3.1. The union of hope with the relation of conduct

Mieczysław Gogacz in *Elementarz metafizyki* (91-92) observes that the relation of conduct while belonging to the set of categorial relations is subjected to the will. Its end is a being in its aspect of goodness. Thus, the relation is subjected to the will and “attains” only this aspect of being. It does not encompass a being directly, as the will cannot leave the existential area of man whose power it is itself. This existential area can be trespassed by personal relations only, as they are built on the manifestations *esse* of being, and it is inherited in their nature to trespass a categorial content of being. That is why M. Gogacz thinks that the will stimulates transcendental properties for subjecting personal relations. In light of the above, we may assume that the relation of conduct is

a specific “passage” from encounter to presence.

When we want to indicate the “nature” of this “passage”, we should focus on the relevance of the personal relation of hope with the categorial relation of conduct on the basis that for both of them, the existential property of good is their end. Thus, we may claim that conduct specifically belongs to a domain or range of the personal relation of hope.

Mieczysław Gogacz also observes a particular union of both domains, hope and ethics. Moral philosophy, when built on such ground, is also close to the philosophy of St. Thomas, who clearly links hope with goodness and happiness as the result of the possession of goodness (S.Th. II-II, 17, 2c).

3. Summary: Presence as the result of duration of personal relations

Presence is one of the earliest philosophical and theological topics (*Wprowadzenie do etyki chronienia osób*, 15-29; *Teoria relacji...*, 65-71). There is a reasonable suspicion that some philosophical traditions (for example, Neoplatonism) are simply theories of presence. “En-

counter” as a philosophical problem arose relatively recently and has been popularized through the fashionable philosophy of the subject. In this situation, we may attempt to interpret both encounter and presence in the context of the theory of personal relations.

3.1. Differentiation between encounter and presence

On the one hand, we are entitled to make such a differentiation on the basis of the texts of St. Thomas, who employs the term *praesentia* exactly to express the fact of remaining persons in relations through love (*Super Sententias* III, d. 22, q. 3, 1; S. Th I, 8, 3, ad 4). On the other hand, this differentiation has been specifically provoked by the topic of “encounter” present in contemporary philosophy, especially the philosophy of the subject.

This differentiation is already visible in the etymological meaning of the words “encounter” and “presence”. Therefore, an encounter is associated with meeting people temporarily, while presence is something more durable. An encounter would be a moment of infatuation between two persons at the beginning of their relationship. Their further stable relation in the shape of marriage will not be denoted an encounter, as it will be the presence of two persons on a daily basis in their lives. On that ground, we may speak of an encounter as of any meeting of persons with regard to functions they fulfil: teacher-pupil, clerk-suppliant, doctor-patient. As we

meet each other, however, we are always in some relative system; usually, these are intellectual relations, in which the other person is present as someone who delivers some sort of good to us; occasionally, this desired good is directly something that belongs to the personal or essential property of the person, for example, their knowledge, grace, sense of humour. When described in the aforementioned terms, the encounters can be characterized by two primary features:

- assignment of function is the feature of a thing (a product)
- encounter is “objectification” of a person

Presence is an encounter of persons on the basis that they are persons. Thus, personal relations are the shape of presence. Hence, only within a frame of presence can we initiate relations with the other person on the ground that they are a person. What we deal here with is not the reduction of person to the role of a product or “tool” to achieve our goals. In light of the above, we may formulate a postulate for initiating intellectual relations with regard to per-

sons only in the area of presence. Then, within the intellectual relations, the re-

duction of person solely to the functions he fulfils would not take place.

3.2. Personal relations of presence

Considering presence as the process of functioning of relations of love, faith and hope in communities of person, we may say that these three relations are the shape of presence and that the essence of this presence is the personal relation of love. Further, the personal relations of faith and hope are the mode for protection of this presence and, particularly in it, the personal relation of love. Thus, this protection is possible through the activity of the intellect and the will, that is, in knowledge and conduct. Hence, the personal relation of faith “activates” cognitive activities protecting love; similarly personal relations of hope encourage an activity for protecting persons and their mutual correlations.

Also, we may treat divisions known from literature as kinds of love. In the Thomistic categories presented above, we may clearly notice the differences between particular levels and sorts of love. Primarily, friendship – a kind of love cherished by Aristotle and Thomas the most – seems to be a full and harmonious functioning of all three personal relations. Only such circumstances can bring fruit in what Aristotle and

Thomas stressed in their description of friendship: full mutuality, full trust, constant readiness to offer help. In “caritas”, understood as a shape of presence, the personal relation of hope seems to dominate. In caritas, there is an aspect of longing for good recognised in the presence of a beloved person. Christian moralists were right when they thought of God as the Highest human Good and the ultimate goal for human life. Compassion (mercy) means a dominance of faith as trust and truthfulness. Truth discovered in relation of cognition expresses the needs and deficiencies- remedies to which compassion attempts to find. Domination of personal relation of faith in compassion causes specific indifference toward one’s own goodness, genuine altruism, and not expecting anything for oneself.

The theory of personal relations can, therefore, be regarded as a Thomistic version of a topic of presence, accomplished by religion understood as personal relations of a human being with God, and by humanism considered as interpersonal references.

Transl. Ewa Agnieszka Pichola

Bibliography

1. M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki*. Wykłady bydgoskie, 1997.
2. M. Gogacz, *Człowiek i jego relacje*, 1985.
3. M. Gogacz, *Elementarz metafizyki*, 1987.
4. M. Gogacz, *Ku etyce chronienia osób. Wokół podstaw etyki*, 1991.
5. M. Gogacz, *Wprowadzenie do etyki chronienia osób*, 1997.
6. M. Gogacz, *Filozoficzne aspekty mistyki. Materiały do filozofii mistyki*, 1985.
7. M. Gogacz, *Mądrość buduje państwo. Człowiek i polityka. Rozważania filozoficzne i religijne*, 1993.
8. M. Gogacz, *Szkice o kulturze*, 1985.
9. M. Gogacz, *Rola wiary i nauki w życiu chrześcijanina*, [in:] *W nurcie zagadnień posoborowych*, vol. 12, Warszawa 1980, p. 223-288.
10. M. Gogacz, *Tomizm*, *Studia Philosophiae Christianae*, ATK, 30 / 1994 /1, p.103.
11. M. Gogacz, *Kościół moim domem*, 1999.
12. W. Kubiak, *Teoria relacji na podstawie „Sumy Teologii” Tomasza z Akwinu*, Warszawa 1991 (written copy of doctoral dissertation).
13. W. Kubiak, *Charakterystyka relacji osobowych w ujęciu Gogacza*, SPC 32(1996)2, p. 61-75.
14. W. Kubiak, *Klasyfikacje relacji w tomizmie konsekwentnym*, SPC 33(1997)1, [in:] 21-40.
15. W. Kubiak, *Charakterystyka relacji kategorialnych*, SPC 33(1997)2, [in:] 47-63.
16. W. Kubiak, *Koncepcje relacji kategorialnej bazującej na jej identyfikacji metafizycznej*, SPC 34(1998)1, [in:] 5-24; W. Kubiak, *Kategorie fundamentów relacji kategorialnych*, SPC 35(1998)2, p. 39-52.
17. W. Kubiak, *Różnorodność i jednostkowanie relacji kategorialnych*, SPC 35(1999)1, p. 43-65.
18. R. Kalka, *Relations personnelles leur sources philosophiques et théologiques*, Paris 1981 (written copy of doctoral dissertation).
19. R. Kalka, *Structure métaphisique de la relation chez s.Thomas d'Aquin*, JP 4(1985), p. 218-239.
20. M. Prokop, *Réinterprétation de l'athéisme sous l'aspect des relations personnelles*, JP 1(1985), p. 39 - 46.
21. A. Andrzejuk, *Filozofia moralna w tekstach Tomasza z Akwinu*, 1999.
22. A. Andrzejuk, *Człowiek i decyzja*, 1998.
23. A. Andrzejuk, *Prawda o dobru. Problem filozoficznych podstaw etyki tomistycznej*, 2000.
24. A. Andrzejuk, *Człowiek i dobro*, 2002.
25. A. Andrzejuk, *Miłość i uczucia*, [in:] M. Gogacz, *Filozofia. Wprowadzenie do etyki chronienia osób*, Warszawa 1995 p. 85 - 92.
26. A. Andrzejuk, *Sposoby bytowania jako wyznaczniki odniesień do osoby*, [in:] M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki*. 1997, p. 167 - 174.

Nota o Autorach

Anton Adam – ks. prof. dr. hab., kapłan diecezji bańsko-bystrzyckiej (Słowacja). Stopnie naukowe uzyskał na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Obecnie wykłada na Wydziale Teologii Uniwersytetu Komenskigo w Bratysławie oraz na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Trnavskiego także w Bratysławie. Od 2005 roku popularyzuje teologię katolicką w radiu „Lumen”. Jest autorem ponad dwustu artykułów naukowych, które zostały opublikowane na Słowacji, w Polsce, na Czechach, w Rosji i na Ukrainie. Należy do Polskiego Towarzystwa Mariologicznego, Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Europejskiego Towarzystwa Teologii Katolickiej, Rady Ekumenicznej Konferencji Episkopatu Słowackiego, Rady Naukowej „Rocznika Tomistycznego”, Rady Naukowej Wydziału Teologicznego Uniwersytetu w Trnawie oraz Naukowego Towarzystwa Tomistycznego.

Artur Andrzejuk – prof. dr. hab., prof. zwyczaj. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (UKSW), na którego Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej kieruje Katedrą Historii Filozofii. Przewodniczący Naukowego Towarzystwa Tomistycznego, redaktor naczelny „Rocznika Tomistycznego”. Autor szeregu publikacji z zakresu teologii średniowiecznej, tomizmu, etyki i klasycznej filozofii człowieka. Interesuje się problematyką uczuć, sprawności i cnót moralnych, relacji osobowych. Jest uczniem Profesora Mieczysława Gogacza.

Nr ORCID: 0000-0002-7926-4070

Izabella Andrzejuk – dr, członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego oraz członek redakcji „Rocznika Tomistycznego”. Jest autorką ponad osiemdziesięciu artykułów o tematyce filozoficznej. Zainteresowania naukowe: historia filozofii (arystotelizm, tomizm, filozofia polska); filozofia, etyka, klasyczna teoria człowieka, filozoficzne podstawy mistyki. Napisała książkę pt. *Filozofia przyjaźni. Tomasz z Akwinu* (Warszawa 2007), (wspólnie z Arturem Andrzejukiem) *Tomasz z Akwinu jako etyk* (Warszawa 2021) oraz *Od etyki Arystotelesa do filozofii moralnej Tomasza z Akwinu* (Warszawa 2021).

Nr ORCID: 0000-0002-4961-2580

Paweł Borkowski – dr, absolwent Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (licencjat, magisterium, doktorat). W życiu zawodowym pełnił różnorodne funkcje i zajmował różne stanowiska, m.in. nauczyciela, wykładowcy, tłumacza, publicysty. Obecnie tłumaczy dla wydawnictwa „eSPe”.

Agnieszka Gondek – dr nauk humanistycznych, filozof, absolwentka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Urzędnik państwowy w Centralnym Zarządzie Służby Więziennej w Warszawie. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Specjalizuje się w zakresie filozofii wychowania. Nauczycielka akademicka z kilkuletnim doświadczeniem w zakresie nauczania filozofii i etyki, w tym etyki zawodu i historii filozofii. Opublikowała książkę *Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej* (Warszawa 2022). Zainteresowania naukowe skupiają się wokół antropologii filozoficznej, etyki, metafizyki i filozofii wychowania.

Nr ORCID: 0000-0003-1308-6424

Natalia Herold – mgr, absolwentka administracji na Uniwersytecie Gdańskim (lic.) oraz kierunku „samorząd terytorialny i polityka regionalna” na Uniwersytecie Warszawskim (mgr). Jest doktorantką filozofii Szkoły Doktorskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz sekretarzem Zarządu Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Publikuje w „Roczniku Tomistycznym”.

Nr ORCID: 0000-0003-4761-9495

Marcin Karas – prof. dr hab., historyk filozofii - pracuje w Zakładzie Filozofii Polskiej Instytutu Filozofii UJ. Prowadzi badania z historii idei i z filozofii średniowiecznej, jest autorem ponad 180 publikacji. Ostatnio zajmuje się głównie kosmologią wczesnonowożytną i filozofią dziejów. Opublikował m.in. książki: *Koncepcja czasu w pismach Williama Ockhama* (Kraków 2003), *Natura i struktura wszechświata w kosmologii św. Tomasza z Akwinu* (Kraków 2007), *Z dziejów Kościoła. Ciągłość i zmiana w Kościele rzymskokatolickim w XIX i XX wieku* (Sandomierz 2008), *Integryzm Bractwa Kapłańskiego św. Piusa X* (Kraków 2008), czy też *Historiozofia Teilharda de Chardin wobec tradycyjnej myśli chrześcijańskiej* (Kraków 2012), *Książki Tomistycznie odczytane* (Warszawa 2022) oraz liczne artykuły i przekłady.

Nr ORCID: 0000-0002-2288-9512

Paweł Lesiński – dr, adiunkt w Katedrze Doktryn Polityczno-Prawnych i Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa i Administracji UMCS. Autor szeregu artykułów naukowych oraz rozdziałów w monografiach. W swojej działalności badawczej skupia się na zagadnieniach prawa niemieckiego i niemieckiej myśli politycznej i prawnej. Szczególnym zainteresowaniem darzy koncepcje niemieckiego liberalizmu oraz państwa socjalnego. Członek Stowarzyszenia Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej – Sekcja Polska IVR oraz Polskiego Towarzystwa Historii Prawa. Członek Zarządu - Sekretarz Stowarzyszenia Stypendystów DAAD w Polsce. Współpracuje również z Wyższą Szkołą Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie.
Nr ORCID: 0000-0001-6522-3625

Bożena Listkowska – dr, adiunkt w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Ukończyła studia filologiczne na Wydziale Humanistycznym Akademii Bydgoskiej oraz studia filozoficzne na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Doktorat nauk humanistycznych w zakresie filozofii otrzymała na UKSW w wyniku obrony rozprawy pt. *Łowańskie modyfikacje tomizmu tradycyjnego w pracach ks. Piotra Chojnackiego*; wersja książkowa: *Tomizm otwarty Piotra Chojnackiego* (Bydgoszcz 2014). Prowadzi badania nad współczesną filozofią polską. Przedmiotami jej zainteresowań są w szczególności filozofia człowieka i metafizyka. Współredaktor serii książek: *Tomizm polski 1879–1918. Słownik filozofów* (2014); *Tomizm polski 1919–1945. Słownik filozofów* (2014); i *Tomizm polski 1946–1965. Słownik filozofów* (2015). Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego.
Nr ORCID: 0000-0002-6635-5934

Małgorzata Łuszczynska – dr hab., prof. ucz. UMCS, pracownik w Katedrze Doktryn Polityczno-Prawnych i Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa i Administracji UMCS. Jest autorem licznych publikacji naukowych z zakresu filozofii prawa oraz historii doktryn polityczno-prawnych. Jej zainteresowania naukowe oscylują wokół problematyki społecznej nauki Kościoła katolickiego, tomizmu, myśli politycznej i prawnej średniowiecza, normatywizmu i jego krytyki, rozwoju filozofii prawa w okresie dwudziestolecia międzywojennego w Polsce. Członek Lubelskiego Towarzystwa Naukowego, Polskiego Towarzystwa Myśli Politycznej. Redaktor czasopisma „Annales UMCS sekcja G (lus)”.
Numer ORCID: 0000-0002-4387-8820

Konstanty Milancej – student filozofii na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego.

Maciej Nowak – inż. lic., obecnie kontynuuje studia magisterskie na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego, absolwent studiów inżynierskich kierunku Elektrotechnika na Politechnice Warszawskiej, członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Jest zainteresowany logiką i historią filozofii.

Tomasz Pawlikowski – dr hab., pracownik naukowy w Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy – Bibliotece Głównej Województwa Mazowieckiego. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Opublikował kilkadziesiąt tekstów naukowych w formie artykułów, recenzji lub monografii, głównie z zakresu filozofii, z których największe znaczenie ma książka *Prawda następstwem istnienia. Problem prawdy w interpretacji św. Tomasza z Akwinu* (2013). Jest ponadto autorem 127 haseł w *Powszechnej Encyklopedii Filozofii* i 32 w *Encyklopedii Filozofii Polskiej*. Podejmuje także tematy związane z historią księgozbiorów.

Numer ORCID: 0000-0003-0618-611X

Magdalena Płotka – dr hab., profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Z-ca redaktora naczelnego „Rocznika Tomistycznego”, członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Interesuje się średniowieczną filozofią praktyczną, historią filozofii polskiej w XV i XVI wieku, paleografią łacińską oraz filozofią współczesną. Jest autorką książki *Metafizyka i semantyka. Filozofia Jana Wersora* (Warszawa 2013), *Filozofia jako praktyka. Myśl krakowskiego praktycyzmu w XV i XVI wieku* (Warszawa 2016) oraz *Tomasz z Akwinu o przyjemności* (Warszawa 2021). Publikuje w „Rocznikach Filozoficznych”, „Edukacji filozoficznej”, „Filo-sofij”, „Roczniku Tomistycznym” i in.

Numer ORCID: 0000-0002-6993-2178

Jan Pociąg – mgr inż., magister teologii. Przygotował rozprawę doktorską w Instytucie Filozofii UJ na temat związków filozofii ks. prof. Tadeusza Wojciechowskiego z odkryciami fizyki i biologii dwudziestego wieku (2017). Jego zainteresowania naukowe skupiają się wokół aktualizacji tomizmu w oparciu o współczesny obraz świata opracowany przez nauki przyrodnicze.

Jest członkiem Sodalicji Świętej Jadwigi Królowej.
Numer ORCID: 0000-0001-5698-6401

Peter A. Redpath – jest rektorem Adler-Aquinas Institute; jest również dyrektorem Aquinas School of Leadership, kierownikiem studiów tomistycznych w Holy Apostles College and Seminary (USA), a także aktywnym badaczem na Uniwersytecie Abat Oliba w Barcelonie (Hiszpania).

Karolina Sienkiewicz – magister pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej, absolwentka i wykładowca Akademii Białskiej im. Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Jej zainteresowania naukowe oscylują wokół pedagogiki przedszkolnej, komunikacji społecznej i pedeutologii nauczyciela.
Numer ORCID: 0009-0004-7424-8989

Tomasz Łukasz Stanowski – magister filozofii, doktorant na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Przygotował rozprawę doktorską o Józefie Gołuchowskim pod kierunkiem prof. dr hab. Marcina Karasa.
Numer ORCID: 0000-0002-7462-9667

Antoni B. Stępień – prof. zw. dr hab., emerytowany profesor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Głównym przedmiotem jego zainteresowań filozoficznych są trzy dyscypliny: teoria poznania, metafizyka i estetyka. W teorii poznania podejmował fenomenologiczną analizę deskrypcyjną, dyskusję ze sceptycyzmem oraz obronę możliwości wiedzy koniecznej dotyczącej świata. Jego teorię poznania należałoby określić mianem fundacjonalistycznej, maksymalistycznej i realistycznej. W metafizyce argumentuje za pochodnością świata od bytu absolutnego, osobowego, nieskończonego, wszechwiedzącego, wszechmocnego i nieskończenie dobrego; za odrębnością substancjalną człowieka w stosunku do innych bytów, w tym za niematerialnością najważniejszych działań umysłu ludzkiego oraz za istnieniem wolnej woli. Tezy te skłaniają go do uznania, że sens życia ludzkiego wykracza poza istnienie w świecie materialnym w takiej formie, w jakiej go teraz znamy. W stosunku do swego stanowiska filozoficznego używa określenia: „tomizm egzystencjalny w niektórych sprawach fenomenologizujący”. W estetyce podlega wpływowi fenomenologii w wydaniu Ingardena, a szczególnie aksjologii fenomenologicznej. Jest autorem takich prac jak: *Wstęp do filozofii* (5 wydań); *Wprowadzenie do metafizyki*

(Kraków 1964); *O metodzie teorii poznania* (Lublin 1966); *Elementy filozofii* (Lublin 1980); *Propedeutyka estetyki* (2 wydania); *Zagadnienie punktu wyjścia w filozofii. Teorie relacji: filozoficzne i logiczna* (Lublin 2005); *Studia i szkice filozoficzne* (3 tomy, Lublin 1999 – 2015).

Marian Szymonik – ks., dr hab. nauk humanistycznych w zakresie filozofii. Wykładowca Wyższego Seminarium Duchownego w Częstochowie; „profesor stały” i wykładowca w Wyższym Instytucie Teologicznym w Częstochowie. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Nr ORCID: 0000-0002-0796-8001

Michał Zembrzusi – dr hab., profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Pełni funkcję Zastępcy Przewodniczącego Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Jest dyrektorem serii wydawniczej „Biblioteka Rocznika Tomistycznego”. Interesuje się problematyką epistemologiczną w starożytności i średniowieczu, a szczególnie problematyką pamięci i teorią intelektu możliwościowego i czynnego. Jest współredaktorem książek w serii „Opera Philosophorum Medii Aevii”. W 2019 roku opublikował monografię pt. *Filozofia intelektu. Tomasa z Akwinu koncepcja intelektu możliwościowego i czynnego*. Jest autorem przekładów: Tomasz z Akwinu, *Komentarz „O pamięci i przypominaniu”* (Warszawa 2012), Tomasz z Akwinu, *Komentarz do De hebdomadibus Boecjusza* (Warszawa 2021) oraz Tomasz z Akwinu, *Kwestia o substancjach duchowych* (Warszawa 2023). Nr ORCID: 0000-0003-4647-479X

Michał Ziółkowski MI – dr, członek Zakonu Posługujących Chorym (*Ministri Infirmorum*), członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Autor książki *Pokonać śmierć czy zmienić człowieka. Ideologia współczesnego transhumanizmu wobec heterodoksji Mikołaja Fiodorowa* (Warszawa 2020), *Biblijny ślad pięty. Na tropach antychrysta* (Warszawa 2022). Publikuje w kwartalniku „Fides et Ratio”, serii „Universum Ethicae Christianae” oraz „Roczniku Tomistycznym”. Zainteresowania naukowe skupia wokół: filozoficzno-teologicznej analizy transhumanizmu oraz związanych z tym nurtem problemów bioetycznych i etyce sztucznej inteligencji; ewolucji idei antychrysta w tekstach biblijnych; filozofii tomizmu konsekwentnego; koncepcji myślicieli rosyjskiego renesansu filozoficzno-religijnego. Nr ORCID: 0000-0001-5369-071X